

Стегней М.І, д.е.н.,
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті обґрунтовані теоретичні та прикладні засади інституційного забезпечення розвитку сільських територій України в умовах транскордонного співробітництва. Охарактеризовано основні напрямки політики розвитку сільських територій ЄС. Виявлені перспективні напрямки подальших досліджень соціально-економічного розвитку сіл прикордонних територій у поєднанні із стратегією євроінтеграції.

Ключові слова: сталий розвиток, транскордонне співробітництво, сільські території, інституції, євроінтеграція.

THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF TRANSBORDER COOPERATION

In this article theoretical and applied principles of rural Ukraine in the context of cross-border cooperation. The basic directions of rural development policy. Identified promising directions for further research of socio-economic development of rural border areas in combination with the strategy of European integration.

Keywords: sustainable development, cross-border cooperation, rural areas, environmental security, European integration.

Вступ. Сучасні міжнародні відносини характеризуються інтенсивними інтеграційними процесами серед яких важливу роль відіграє транскордонне співробітництво. Транскордонне співробітництво представляє собою спільні дії спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, екологічних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами і відповідними органами влади інших держав у межах компетенції визначеної їх національним законодавством. Таке співробітництво визначено пріоритетним напрямком розвитку регіональної політики ЄС.

Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство потребує розробки заходів та механізмів сталого розвитку економіки, в цілому, та окремих територіальних одиниць прикордонних територій. Сільські території відіграють важливу роль в системі транскордонного співробітництва. Без подолання негативних тенденцій в розвитку сіл прикордонних територій наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами розвинених країн сусідів. Низький рівень життя сільського населення загрожує відпливом найбільш активної та працездатної його частини, активізує зовнішню трудову міграцію, що посилює процес занепаду українських сільських територій.

Аналіз останніх досліджень. Актуальним проблемам забезпечення розвитку сільських територій присвячені наукові розробки вітчизняних науковців: Іртищевої І., Майстро С., Саблука П., Стройко Т, Ульяновченко Ю., Чеботарьова В., та інших.

Важливість досліджень обумовлена формуванням у різних типах господарювання своїх уявлень про інституційне забезпечення. Тому дослідження феномену розвитку сільських територій України повинне здійснюватися у напрямі пошуку механізмів узгодженості дій соціальних, природних і економічних законів на різних етапах розвитку суспільства.

Методика досліджень. Теоретичну та методологічну основу дослідження даної тематики становлять діалектичний метод пізнання соціально-економічних явищ, системний підхід до аналізу сутності, складових й принципів інституційного забезпечення розвитку сільських територій; результати досліджень провідних наукових шкіл з питань транскордонного співробітництва. Дослідження ґрунтуються на системному аналізі сукупності факторів реалізації євро інтеграційної стратегії України.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у формуванні ефективної системи інституційного забезпечення реалізації децентралізованої моделі розвитку сільських територій.

Результати досліджень. Інституційне забезпечення розвитку сільських територій являється важливим стратегічним напрямком більшості розвинених держав світу та Європейського союзу. Ефективна реалізація державних програм стратегічного розвитку залежить від соціально-політичних особливостей кожної країни, від географічних та кліматичних умов, від сучасного стану економічного розвитку та від рівня інституційного забезпечення.

Для України важливим є вивчення зарубіжних навиків формування інституційного забезпечення розвитку сільських територій, аналіз їх закономірностей та тенденцій розвитку. Особливо корисним для вітчизняної економіки, в контексті європейської інтеграції, повинен стати досвід країн Європейського союзу.

Європейський Союз приділяє велику увагу розвитку сільських територій, адже у 27 країнах ЄС частка сільських жителів становить 27,1% (згідно класифікації за щільністю населення), причому на переважно сільських територіях (за класифікацією на регіональному рівні) проживає 20,1% загальної чисельності населення, а частка зайнятих у сільському господарстві, коливається в межах 3-4% загальної кількості працюючих [7].

Важливе значення для організації ефективного розвитку сільських територій Європейського союзу має створення спеціалізованих інституцій. З 1988 року діє Європейська робоча група з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE). Для забезпечення фінансування

програм розвитку сільських територій створено такі важливі інституції як Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації та гарантій (EAGGF), Фонд фінансових інструментів підтримки рибальства (FIFG) тощо.

Розвинуті країни світу активно субсидують аграрний сектор також і з міркувань продовольчої безпеки та мінімізації загрози надлишкової міграції сільського населення в міста і за кордон тощо. Величина таких субсидій досягає в країнах ЄС - у середньому 50% від вартості сільськогосподарської продукції, у Швейцарії - 82%. За існуючими оцінками майже на 75% обсягів сільськогосподарської продукції, що реалізується на внутрішньому ринку ЄС, поширюються державні заходи підтримки [3].

У деяких економічно розвинених країнах ЄС, зокрема Норвегії та Австрії, частка державних витрат на підтримку національного сільськогосподарського виробництва наближається або, навіть, може перевищувати частку результатів сільськогосподарського виробництва у ВВП. Такий значний рівень державної підтримки сільгосп виробництва в країнах ЄС безпосереднім чином пов'язаний з забезпеченням умов для агроформувань витримувати конкурентний тиск, впроваджувати інноваційні технології, а також займатися вирощуванням екологічно чистої продукції.

Розвинена мережа спеціалізованих інституцій ефективного розвитку сільських територій ЄС, наявність здорової конкуренції серед сільгосп виробників та орієнтири на еколого-соціально-економічну стабільність забезпечують умови ефективного макроекономічного розвитку та можливість реального прогнозування показників макrorівня та показників розвитку аграрного ринку.

У цьому аспекті особливо цікавим для України є принцип передбачуваності цінової політики Європейського Союзу. Зокрема для цукру, до 2015 року визначена базова ціна тони буряків, компенсаційні виплати за скорочення їх виробництва та механізм доплат за підвищення цукристості буряків на кожну десяту відсотка. Всі ці параметри доведені до кожної країни - члена ЄС, а через Агентство AR@MR - до кожного фермера. Відповідно до програми SAPARD (Спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села) у сфері рослинництва фінансуються заходи щодо скорочення виробництва цукру [6].

Стабільності аграрному сектору ЄС надає також спеціалізована система сільськогосподарського кредитування та страхування. Вона ґрунтується на діяльності спеціалізованих установ кредитування фермерів, кооперативних і земельних банках, інших фінансових інститутів. Досить поширеною в європейських країнах є практика державного фінансування придбання засобів виробництва для сільського господарства. Крім того,

система компенсаційних платежів з державного бюджету страхує фермерів на випадок несприятливих погодних умов, повеней, епідемій і т.д. Також існують бюджетні платежі, пов'язані з "регіональною підтримкою", завдяки яким у фермерів з'являється можливість ведення сільськогосподарського виробництва на розширеній основі в зонах з несприятливими погодними умовами [2].

До важливих функцій державного регулювання в країнах ЄС відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит. Держава здійснює також контрольно-облікові функції (інспекція за якістю продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських районів [5].

Водночас, досліджуючи проблематику формування державної політики розвитку сільських територій в контексті європейської інтеграції України, не можна оминати увагою того факту, що протягом останніх років у самому ЄС відбувається зміна підходів до визначення пріоритетів Спільної Аграрної Політики (САП). Відтак, економічна інтеграція України та ЄС передбачає наближення завдань щодо розвитку українського сільськогосподарського виробництва до європейських стандартів. У цьому контексті важливо враховувати сучасні тренди та пропозиції щодо реформування САП, серед які слід відмітити: а) скасування виплат фермерам задля підтримки їхніх доход; натомість видається необхідною концентрація ресурсів на інтенсивному розвитку сільських територій та сумісних із природними умовами видів агровиробництва; б) поступове скорочення прямих виплат і інструментів регулювання ринку (у перспективі - повне скасування); в) бюджет, призначений на прямі виплати, перенаправляти на фінансування заходів з розвитку сільських територій і популяризацію якісної агропродукції, стимулювання споживання здорових продуктів на території ЄС і за її межами [4].

Аграрна політика ЄС постійно змінювалася і вдосконалювалася на користь ринково орієнтованих реформ. До ЄС входить ряд країни світу, для яких сільське господарство не має природних переваг. Сільське господарство України характеризується значним природноресурсним потенціалом і має можливості щодо поступового наближення до вимог САП ЄС. При цьому не йдеться про необхідність прямого копіювання аграрної політики ЄС. Але, разом з тим, з огляду на фактори, завдяки яким державам Заходу вдалося забезпечити своє населення достатньою

кількістю продуктів харчування за доступними цінами, а також зробити галузь сільського господарства технічно оснащеною і високопродуктивною, Україна може за допомогою відповідного законодавства та цілеспрямованої політики з використанням європейського досвіду створити умови для розвитку ефективних виробничих, збутових, переробних і розподільних структур.

Висновки. Отже, досвід країн ЄС є доцільним з точки зору вдосконалення систем інституційного забезпечення розвитку сільських територій та інфраструктури аграрного ринку, й у визначенні ролі державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, тощо. Для України членство в ЄС стало реальною пріоритетною перспективою, наближити яку можуть інституційні реформи та розвиток транскордонного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Іртишева І.О. Сталій розвиток територіальних одиниць Закарпаття в контексті транскордонного співробітництва / І.О. Іртишева, М.І. Стегней // Науковий вісник МДУ серія «Економіка» №2(2) – 2014. м. Мукачево. С. 47-52.
2. Майстро С. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах: [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.academy.gov.ua/.../06-MAYSTRO.pdf.
3. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Каблук // Економіка АПК. -2005. -№11. –С. 4-12.
4. Спільна аграрна політика Європейського союзу: можливості та виклики для України / аналітична доповідь. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011.
5. Ульяновченко Ю. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://194.44.242.244/e-journals/DeVu/2007-2/doc/5/05.pdf/>
6. Чеботарьов В.А. Досвід структурних перетворень в агропромисловому виробництві постсоціалістичних країн у контексті їх вступу до Європейського союзу / В.А. Чеботарьов // Економіка АПК. -2007, -№2. –С. 142-148.
7. Situation and prospects for EU agriculture: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/situation-and-prospects/2010_en.pdf.